

Секция 4

ПЕРЕВОД И МЕЖКУЛЬТУРНАЯ КОММУНИКАЦИЯ

УДК.81-26

ПРОБЛЕМЫ ПЕРЕВОДА ТЕРМИНОЛОГИИ МЕЖДУНАРОДНОГО ТУРИЗМА

В. В. Бірукоў

*выкладчык кафедры замежных моу,
Беларускі дзяржаўны педагагічны ўніверсітэт імя Максіма Танка, г. Мінск
valeriybir@gmail.com*

Артыкул прысвечаны праблеме перакладу ангельскамоўных тэрмінаў турызму на беларускую мову, а таксама – выбару найаптымальнейшых спосабаў перакладу тэрмінаў адпаведна патрабаванням гэтай прафесійнай галіны. Праблема перакладу тэрмінаў займае асаблівае месца ў сучасным мовазнаўстве, з'яўляецца прадметам даследавання для шмат якіх сучасных навукоўцаў. Пры перакладзе спецыялізаваных тэкстаў практычна немагчыма на сто адсоткаў поўная і дакладная перадача зместу арыгінала, галоўным чынам, праз адрозненні ў моўных сістэмах, з'явах рэчаіснасці праз традыцыі намінацыі паняццяў, якія па-рознаму сфармаваліся. Пры перакладзе спецыяльных тэкстаў тэрмінам варта надаваць асаблівую ўвагу: менавіта яны вызначаюць інфармацыйнае ўтрыманне спецыяльнага тэксту, з'яўляючыся своеасаблівымі ключамі, якія арганізуюць, структуруюць і кадуюць адмысловыя звесткі.

Ключавыя словы: тэрмін; пераклад тэрмінаў; пераклад адмысловых тэкстаў; спосаб перакладу тэрмінаў

PROBLEMS OF TRANSLATION OF INTERNATIONAL TOURISM TERMINOLOGY

V. Biryukov

*Lecturer of the Department of Foreign Languages
Belarusian State Pedagogical University named after Maxim Tank, Minsk
valeriybir@gmail.com*

The article deals with the problem of translating English tourism terms into Belarusian. The choice of the most suitable ways of translation according to the requirements of the given professional field is investigated. When translating specialized texts, it is practically impossible to completely and accurately convey the content of the original, mainly due to differences in language systems, phenomena of reality, due to differently formed traditions of the nomination of concepts. The problem of translation of terms occupies a special place in modern linguistics and is the subject of research by many modern scientists. When translating special texts, the terms should be given special attention: it is they that determine the information content of the special text, being a kind of keys that organize, structure and encode special information.

Key words: term; translation of terms; translation of special texts; ways of translating terms.

Як і лінгвістыка тэрміназнаўства складаецца з двух раздзелаў – тэарэтычнага ды прыкладнога. Адпаведна тэорыі прыкладной лінгвістыкі існуе і тэорыя прыкладнога тэрміназнаўства і цэлы шэраг кірункаў практычнай тэрміналагічнай дзейнасці. Айчынная тэрміназнаўчая школа працуе над такімі кірункамі практычнай дзейнасці: 1) лексікаграфічная тэрміналагічная дзейнасць; 2) уніфікацыя тэрмінаў і тэрмінасістэмаў, у якую уваходзіць упарадкаванне, стандартызацыя і гарманізацыя тэрмінаў, праца рэдактара над тэрмінамі (тэрміналагічнае рэдагаванне); 3) пераклад тэрмінаў у рамках перакладу навуковых тэхнічных і іншых спецыяльных тэкстаў; 4) стварэнне тэрміналагічных банкаў звестак; 5) арганізацыйна-метадычная дзейнасць тэрміналагічных інстытутаў і цэнтраў на розных узроўнях – ад галіновага да міжнароднага. Вядома ж, практычная тэрміналагічная дзейнасць не абмяжоўваецца названымі кірункамі. Але варта адзначыць, што ўсе яны звязаныя ды вызначаюць адзін аднаго. Заўжды шырокая галіна

выкарыстання вынікаў тэрміналагічнай дзейнасці дае тэрміназнаўству новыя мэты і задачы, якія адкрываюць далейшыя кірункі працы.

Праблема перакладу тэрмінаў і складання галіновых тэрміналагічных слоўнікаў – адна з найактуальнешых праблемаў сучаснага мовазнаўства. У апошнія дзесяцігоддзі гэтае пытанне актыўна абмяркоўвалася навукоўцамі ўсяго свету. Гэтая праблема наўпрост звязаная з актыўным працэсам станаўлення і развіцця асобных галіновых тэрмінасістэмаў, чыя фіксацыя і апісанне вельмі цікавыя сучасным навукоўцам і патрэбныя галіновым спецыялістам.

Актуальнасць вывучэння праблемаў перакладу тэрмінаў міжнароднага турызму грунтуецца перш на распаўсюджванні міжнародных сувязяў, пашырэннем супрацоўніцтва паміж айчыннымі ды замежнымі кампаніямі, а таксама – ростам абсягу камунікацыі ў гэтай прафесійнай сферы. Як вядома, пры міжкультурнай і міжмоўнай камунікацыі адпаведнасць тэрмінаў – асноватворны элемент для апрацоўкі інфармацыі ў спецыяльным тэксце.

Хацелася б спыніцца на праблеме перакладу тэрмінаў у навуковых тэхнічных і іншых спецыяльных тэкстах. Пры перакладзе спецыяльных тэкстаў найбольш важным з’яўляецца выразны, карэктны пераклад тэрмінаў. Апошнім часам на міжнародных канферэнцыях і семінарах перакладчыкаў асноўнай тэмай становіцца праблема перакладу тэрмінаў у цэлым і выбару спосабаў перакладу ў прыватнасці.

У заходняй навуковай супольнасці існуюць чатыры метады перакладу тэрмінаў, якім уласцівыя спецыфічныя характарыстыкі адпаведнай замежнай мовы: выкарыстанне функцыянальнага адпаведніка, уласцівага культурным і моўным традыцыям краіны (cultural / functional equivalent), літаральны пераклад кожнага слова (translating word by word), пазычанне арыгінальнага тэрміна мовы-крыніцы (transcribing), наватворы (neologising) [1, с. 11]. У сучасным беларускім перакладазнаўстве прапануюцца наступныя спосабы перакладу тэрмінаў:

1. Падбор у мове перакладу лексічнага адпаведніка тэрміна мовы арыгінала. Гэта найбольш аптымальны спосаб перакладу. Але звяртацца да гэтага спосабу магчыма толькі ў тых выпадках, калі ўзровень грамадскага развіцця краінаў мовы арыгінала і мовы перакладу супадае. Напрыклад, беларускі тэрмін «рабочы» перакладаецца ангельскім тэрмінам «worker», а ангельскі турысцкі тэрмін «heritage» – беларускім тэрмінам «спадчына». Беларускі тэрмін «кіраванне» перакладаецца ангельскім тэрмінам «management». Тэрмін «падпалення пуцёўкі» або «спецпрапановы» – пуцёўкі або туры, якія з’яўляюцца за кароткі тэрмін да пачатку падарожжа, разлічаныя на канкрэтныя даты і канкрэтныя гатэлі, як правіла, прадаюцца са значнымі зніжкамі. У Вялікабрытаніі выкарыстоўваецца тэрмін «Late deals», у ЗША «Last-minute specials». Як правіла, тэрміны-адпаведнікі з розных моваў ужо ёсць у абедзвюх мовах, такім чынам пры перакладзе не трэба выдумляць новыя тэрміны або наватворы, а трэба падабраць тэрмін, што ўжо ёсць у мове.
2. Семантычная калька, якая існуе пры супадзенні ў абедзвюх мовах структуры перакладанай лексічнай адзінкі. Дадзены спосаб называецца семантычным калькаваннем, бо семантыка тэрмінаў – агульная для абедзвюх моваў, у той час як структура тэрміна, які ствараецца ў мове арыгіналу, адпавядае нормам мовы арыгіналу, а структура тэрміна ў мове перакладу – нормам мовы перакладу. Ангельскі тэрмін «Niche tourism» перадаецца ў беларускай мове тэрмінам «Нішавы турызм». Шырока дадзены спосаб распаўсюджаны ў тэхнічных навуках. Напрыклад, boundary-layer theory – тэорыя памежнага пласта, motorselector – матарны шукальнік.
3. Яшчэ адзін від калькавання – структурная калька (структура лексічнай адзінкі пазычаецца пры перакладзе разам з гэтай адзінкай). Напрыклад, тэрмін «хмарачос» – калька з ангельскага «skyscraper», «пакетны тур» – «package tour». З’яўленне новых іншародных мадэляў тэрміна ў мове перакладу – вынік паэлементнага перакладу складаных лексічных адзінак, дзе на кожны элемент ў мове арыгіналу ёсць адпаведнік у мове перакладу. Прымаючы пад увагу структурна-тыпалагічныя асаблівасці беларускай і ангельскай моваў, можна вылучыць наступныя заканамернасці перакладу тэрмінаў-словазлучэнняў на беларускую мову:
  - а) прыметнік/дзеепрыметнік + назоўнік: customer service – кліенцкая служба, discounted fare – ільготны тариф;
  - б) назоўнік у назоўным склоне + назоўнік у родным склоне: labour market – рынак працы, employment opportunities – магчымасці працаўладкавання;

в) назоўнік + прыназоўнікавы абарот: *press trips*-паездкі для прадстаўнікоў прэсы, *bed tax* – падатак на нумар, *parking facilities* – месцы для стаянкі.

Адны пазычаныя элементы структуры перакладу застаюцца ў мове перакладу ў выніку калькавання, іншыя не прыжываюцца ў мове і фігуруюць толькі ў ізаляваных структурных кальках.

4. Яшчэ адзін найбольш распаўсюджаны спосаб перакладу тэрмінаў – пазычанне, г. зн. структура, семантыка і форма тэрміна цалкам бяруцца з мовы арыгінала ў працэсе перакладу. У той жа час трэба адрозніваць пазычанні, якія ўваходзяць ва ўжытак у выніку непасрэдных кантактаў дзвюх моваў, і інтэрнацыяналізмы, пабудаваныя ў значнай меры з грэка-лацінскіх элементаў, якія прымяняюцца ў працэсе міжкультурнай і міжнароднай прафесійнай камунікацыі.

Калі тэрмін з’яўляецца ў мове перакладу разам з новым паняццем або з’явай, якое ён пазначае, у такім выпадку дадзенае з’яўленне можна назваць станоўчым і дапушчальным. Так, у беларускую мову з англійскай мовы перайшоў тэрмін «інтэнсіў-турызм» (*incentive tourism*) «чартар» (*charter*), «скі-пас» (*ski-pass*), «кантракт» (*contract*) і іншыя. Але часцяком пазычаныя тэрміны становяцца дублетамі тэрмінам, што ўжо існуюць у мове. Напрыклад, тэрмін «інвойс» (*invoice*) мае аналагічны тэрмін у беларускай мове «рахунак», «трансфер» (*transfer*) – паслугі па транспартаванні, «холд» (*hold*) – утрыманне, фіксацыя, блакаванне (грашовых сродкаў), «рэкламацыя» (*reclamation*) – прэтэнзія. Адсюль можна зрабіць выснову, што пры ўмове аднолькавага ўзроўню развіцця навукі і тэхнікі ў краінах мовы арыгінала і мовы перакладу перакладчык павінен знайсці адпаведнік тэрміна мовы арыгінала ў сваёй роднай мове альбо стварыць новы тэрмін з элементаў мовы перакладу.

У апошнія дзесяцігоддзі ў Беларусі метады пазычання шырока ўжываюцца пры перакладзе тэрмінаў у турыстычным, рэкламным дыскурсе, а таксама ў гуманітарных і грамадска-палітычных навуках. Вузкаспецыяльную лексіку сферы турызму можна падзяліць на колькі груп:

1) першая група – пазычання з ангельскай мовы, тэрміны, якія абазначаюць факты і з’явы рэчаіснасці, якія не існавалі ў Беларусі раней. Гэта можна растлумачыць экстралінгвістычнымі фактарамі. Пасля распаду СССР і падзення «жалезнай заслоны» на рынку з’явілася вялікая колькасць турыстычных фірмаў і яшчэ большая колькасць паслуг і прапаноў для вандроўнікаў. Адначасова адсутнічала тэрміналагічная база для назвы новых турыстычных прадуктаў і паслуг, якіх раней не было ў беларускай рэчаіснасці. З прычыны інтэрнацыянальнага характару і незвычайнай распаўсюджанасці ангельскай мовы ва ўсім свеце ў розных сферах дзейнасці з’явілася тэндэнцыя да пазычання пласта турыстычных тэрмінаў менавіта з гэтай мовы. Гэта адбілася ў пазычаннях шляхам калькавання (гарантаваныя нумары, бізнес-паездка, усё ўключана), транскрыпцыі і транслітарцыі (тур, баер, д’юці-фры), варварызмаў (*Business, Executive Suite*). Аднак спецыялісты выкарыстоўваюць пазычаныя тэрміны ў розным парадку: адны ўжываюць тэрміны ў літаральным перакладзе, іншыя выкарыстоўваюць ангельскую лексіку разам з беларускай, семантычна напоўненая лексічная адзінка ўстаўляецца ў семантычна пустую беларускую сінтаксічную канструкцыю або выкарыстоўваюцца гібрыды, якія ўключаюць у сябе беларускія і лацінскія літары (напрыклад, *VIP*аўскі рэйс);

2) другая група тэрмінаў сферы турызму – пазычання новых ангельскамоўных тэрмінаў для абазначэння паняццяў, якія ўжо існуюць у беларускай мове па прычыне ўсеагульнай еўрапеізацыі і цягі да ўсяго замежнага, а значыць – больш моднага і прэстыжнага. У гэтай групе сустракаецца вялікая колькасць ужо знаёмых нам лексічных адзінак (напрыклад, *praise-list*, *shopping-tour*).

Верагодна, гэта звязана з менталітэтам беларускага, а раней і савецкага чалавека, які лічыць, што ўсё замежнае (іншаземнае) – лепей за беларускае. Таму калі мы чуем або ўжываем лексічныя адзінкі замежнага паходжання, на падсвядомым узроўні мы запэўніваем сябе, што гэтая з’ява ці прадмет маюць быць нечым добрым, высока-якасным, не такім, як у нашай краіне. Гэта выклікае станоўчыя асацыяцыі, пераважна ў спалучэнні з станоўчымі ацэнчымі прыметнікамі. Напрыклад, тэрмін «лайнер», які ўжываецца замест беларускіх тэрмінаў «карабель», «цеплаход», асацыюецца з дарагім падарожжам, высокакласным абслугоўваннем на борце, наведваннем заморскіх краін і атрыманнем незабыўных уражанняў і задавальненняў, у той час як «карабель» – толькі сродак перамяшчэння па вадзе на доўгія адлегласці. Часцяком турыстычныя фірмы і агенты выкарыстоўваюць такую тэрміналогію ў рэкламных мэтах для прыцягнення турыстаў. Такім чынам яны ствараюць ўражанне незвычайнасці той ці іншай з’явы за мяжой, паказваюць яго адрозненне ад Беларусі. Часам такое ўжыванне тэрмінаў з’яўляецца таўта-

логіяй. Напрыклад, у тэрміне «таксі-кэб», лексічная адзінка «кэб» такім чынам азначае таксі, а такім чынам атрымліваецца «таксі – таксі».

5. У некаторых выпадках тэрмін павінен быць перакладзены праз апісальную канструкцыю. Асабліва гэта дастасавальна да безадпаведнікавых тэрмінаў, якія перадаюць сапраўднасць вызначанай краіны. Напрыклад, тэрмін «футраў-тур» – спецыяльна арганізаваны тур для набыцця футравых вырабаў. Дадзенае з’ява мае быць толькі ў славянскіх краінах.

Але пры выкарыстанні гэтага метаду пераклад часцей за ўсё даволі аб’ёмны, хоць і цалкам раскрываецца зыходнае значэнне тэрміна.

American plan – full board hotel tariff which include room and three meals per day (breakfast, lunch, dinner) – «гатэльны драйф, які уключае ў сябе кошт размяшчэння трохразовага харчавання» [2, с. 12].

6. Новая тэрміналагічная адзінка можа з’явіцца ў мове праз наданне новага значэння ўжо існуючым у пэўнай мове словам пад уплывам замежнага тэрміна. Напрыклад, тэрмін «сезонныя нормы» ад ангельска-амерыканскага тэрміна «seasonality» у беларускай мове атрымаў новае значэнне ў турыстычным кантэксце.

7. Пераклад некаторых тэрмінаў даецца пры дапамозе лексічных трансфармацый, у прыватнасці генералізацыі або абагульнення і канкрэтызацыі значэння. Такі спосаб перакладу называецца трансфармацыйным перакладам і ўжываецца, калі тэрмін мовы арыгінала не мае дакладнай адпаведнасці ў мове перакладу. «Канкрэтызацыяй» называецца замена слова або словазлучэння мовы арыгінала з больш шырокім значэннем словам або словазлучэннем мовы перакладу з больш вузкім значэннем. Адваротнае з’ява, значыць, замена адзінкі мовы арыгінала, якая мае больш вузкае значэнне, адзінкай мовы перакладу з больш шырокім значэннем мае назву «генералізацыі». Напрыклад: non-believer – «скептык». У гэтым выпадку відаць, што адпаведнасць атрыманая праз цэласнае пераўтварэнне ўнутранай формы ангельскага слова.

Нярэдка пры перакладзе тых ці іншых паняццяў і з’яваў даводзіцца перабудоўваць сінтаксічную структуру прапановы. Так, напрыклад, пры перакладзе з ангельскай мовы выразу to catch a glimpse of smb./smth. мы вымушаныя звяртацца не толькі да лексічнай трансфармацыі, але і да поўнага сінтаксічнага пераўтварэння прапановы з дадзенай фразай: I could catch glimpses of him in the windows of the sitting-room. – Я бачыў, як яго постаць мільгала ў вокнах гасцёўні [3, с. 102–103].

У спалучэнні з іншымі спосабамі перадачы значэння безадпаведнікавай лексікі (транскрыпцыя, калькаванне, лексічная замена) выкарыстоўваецца трансфармацыйны пераклад. Такое іх ужыванне прыводзіць да граматычных трансфармацыяў у сінтаксічнай структуры прапановы.

Праблема перакладу тэрмінаў займае асаблівае месца ў сучасным мовазнаўстве, з’яўляецца прадметам даследавання для шмат якіх сучасных навукоўцаў. В. Н. Камісараў піша, што задача перакладу – забеспячэнне адпаведнасці як «агульнасці зместу тэкстаў арыгінала і перакладу» [4, с. 47]. Пры перакладзе спецыяльных тэкстаў тэрмінам варта надаваць асаблівую ўвагу: менавіта яны вызначаюць інфармацыйнае ўтрыманне спецыяльнага тэксту, з’яўляючыся своеасаблівымі ключамі, якія арганізуюць, структуруюць і кадуюць адмысловыя звесткі.

Пры перакладзе спецыялізаваных тэкстаў практычна немагчымая на сто адсоткаў поўная і дакладная перадача зместу арыгінала, галоўным чынам, праз адрозненні ў моўных сістэмах, з’явах рэчаіснасці праз традыцыі намінацыі паняццяў, якія па-рознаму сфармаваліся.

Бібліяграфічны спіс:

1. Анисимова, А. Г. Методология перевода англоязычных терминов гуманитарных и общественно-политических наук: автореферат диссертации / А. Г. Анисимова. – М. : Изд-во МГУ, 2010. – С. 11.
2. Medlik, S. Dictionary of travel, tourism and hospitality. 3rd edition / S. Medlik. – Butterworth-Heinemann, 2003. – P. 12.
3. Бархударов, Л. С. Язык и перевод: Вопросы общей и частной теории перевода / Л. С. Бархударов. – М. : Междунар. отношения, 1975. – С. 102–103.
4. Комиссаров, В. Н. Теория перевода (лингвистические аспекты) / В. Н. Комиссаров. – М.: Высш. шк., 1990. – С. 47.